

"Creativitatea se naste din abilitatea de a vedea lucrurile din cat mai multe unghiuri."

Keri Smith

4

Geometria spatiilor euclidiene \mathbb{R}^n

Sinteza teorie

- vectorul \overrightarrow{AB} dat de segmentul orientat $[AB]$ are in plan coordonatele date de $(x_B - x_A, y_B - y_A)$ si in spatiu $(x_B - x_A, y_B - y_A, z_B - z_A)$

↳ formula se generalizeaza usor pentru \mathbb{R}^n

- produsul scalar al vectorilor $\mathbf{u} = (u_1, u_2, \dots, u_n)$ si $\mathbf{v} = (v_1, v_2, \dots, v_n)$ este:

$$\langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle = u_1 v_1 + u_2 v_2 + \dots + u_n v_n$$

- unghiul θ dintre vectorii \mathbf{u} si \mathbf{v} este dat de formula:

$$\cos \theta = \frac{\langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle}{\|\mathbf{u}\| \cdot \|\mathbf{v}\|}$$

unde $\|\mathbf{u}\| = \sqrt{u_1^2 + u_2^2 + \dots + u_n^2}$ este lungimea vectorului

Vectorii \mathbf{u} si \mathbf{v} sunt **ortogonali** (perpendicularari) $\iff \langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle = 0$

- proiectia ortogonala a unui vector \mathbf{v} pe un vector \mathbf{u} este data prin:

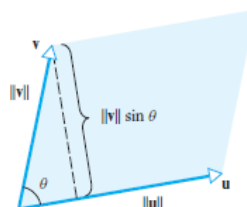
$$\text{proj}_{\mathbf{u}} \mathbf{v} = \frac{\langle \mathbf{v}, \mathbf{u} \rangle}{\langle \mathbf{u}, \mathbf{u} \rangle} \cdot \mathbf{u}$$

- produsul vectorial a doi vectori $\mathbf{u} = (u_1, u_2, u_3)$, $\mathbf{v} = (v_1, v_2, v_3)$ este:

$$\mathbf{u} \times \mathbf{v} = \begin{vmatrix} i & j & k \\ u_1 & u_2 & u_3 \\ v_1 & v_2 & v_3 \end{vmatrix}$$

Aplicatie: aria paralelogramului determinat de catre vectorii \mathbf{u} si \mathbf{v} este data de lungimea vectorului $\mathbf{u} \times \mathbf{v}$, adica $\|\mathbf{u} \times \mathbf{v}\|$, si are loc formula:

$$\begin{aligned} \mathcal{A}_{\text{paralelogram}} &= \|\mathbf{u} \times \mathbf{v}\| \\ &= \|\mathbf{u}\| \cdot \|\mathbf{v}\| \cdot \sin \theta \end{aligned}$$

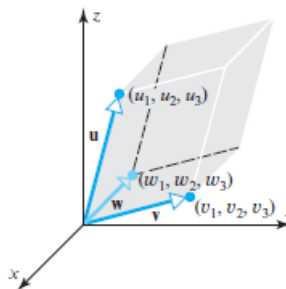
unde θ este unghiul dintre acestia

• **produsul mixt** a trei vectori $\mathbf{u} = (u_1, u_2, u_3)$, $\mathbf{v} = (v_1, v_2, v_3)$ si $\mathbf{w} = (w_1, w_2, w_3)$ este dat de formula:

$$(\mathbf{u}, \mathbf{v}, \mathbf{w}) = \begin{vmatrix} u_1 & u_2 & u_3 \\ v_1 & v_2 & v_3 \\ w_1 & w_2 & w_3 \end{vmatrix}$$

si **modulul acestuia este volumul paralelipipedului** cu muchiile date de catre vectorii $\mathbf{u}, \mathbf{v}, \mathbf{w}$:

$$V_{\text{paralelipiped}} = |(\mathbf{u}, \mathbf{v}, \mathbf{w})|$$

Vectorii $\mathbf{u}, \mathbf{v}, \mathbf{w}$ sunt **coplanari** $\iff (\mathbf{u}, \mathbf{v}, \mathbf{w}) = 0$

• **Proprietati elementare ale celor trei produse:**

i) distanta dintre doi vectori se calculeaza cu formula:

$$\text{dist}(\mathbf{u}, \mathbf{v}) = \|\mathbf{u} - \mathbf{v}\| = \sqrt{\langle \mathbf{u} - \mathbf{v}, \mathbf{u} - \mathbf{v} \rangle}$$

ii) are loc formula $\|\alpha \mathbf{u}\| = |\alpha| \cdot \|\mathbf{u}\|$ pentru norma unui vector scalat cu $\alpha \in \mathbb{R}$

iii) $\langle \alpha \mathbf{u} + \beta \mathbf{v}, \mathbf{w} \rangle = \alpha \langle \mathbf{u}, \mathbf{w} \rangle + \beta \langle \mathbf{v}, \mathbf{w} \rangle$ produsul scalar liniar in ambele argumente

iv) $\langle \mathbf{u}, \alpha \mathbf{v} + \beta \mathbf{w} \rangle = \alpha \langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle + \beta \langle \mathbf{u}, \mathbf{w} \rangle$

v) $\mathbf{u} \times \mathbf{v} = -\mathbf{v} \times \mathbf{u}$

vi) $\mathbf{u} \times (\alpha \mathbf{v} + \beta \mathbf{w}) = \alpha \cdot \mathbf{u} \times \mathbf{v} + \beta \cdot \mathbf{u} \times \mathbf{w}$ produsul vectorial este liniar in ambele argumente

vii) $(\alpha \mathbf{u} + \beta \mathbf{v}) \times \mathbf{w} = \alpha \cdot \mathbf{u} \times \mathbf{w} + \beta \cdot \mathbf{v} \times \mathbf{w}$

viii) $\mathbf{u} \times \mathbf{u} = \vec{0}$

ix) $(\mathbf{u}, \mathbf{v}, \mathbf{w}) = \langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \times \mathbf{w} \rangle$ legatura dintre cele 3 produse

Probleme rezolvate

Problema 1. Se dau vectorii $\mathbf{v} = \mathbf{a} + 3\mathbf{b}$ si $\mathbf{u} = \mathbf{a} - 2\mathbf{b}$ cu proprietatile $\|\mathbf{a}\| = 6$ si $\|\mathbf{b}\| = 4$ si $\theta = \widehat{(\mathbf{a}, \mathbf{b})} = \frac{\pi}{6}$. Sa se calculeze produsul scalar al vectorilor \mathbf{u} si \mathbf{v} precum si aria paralelogramului construit pe vectorii \mathbf{u} si \mathbf{v} .

Solutie: Incepem prin a calcula produsul scalar. Vom folosi proprietatile produsului scalar

$$\begin{aligned}\langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle &= \langle \mathbf{a} - 2\mathbf{b}, \mathbf{a} + 3\mathbf{b} \rangle = \langle \mathbf{a} - 2\mathbf{b}, \mathbf{a} \rangle + \langle \mathbf{a} - 2\mathbf{b}, 3\mathbf{b} \rangle \\ &= \langle \mathbf{a} - 2\mathbf{b}, \mathbf{a} \rangle + 3\langle \mathbf{a} - 2\mathbf{b}, \mathbf{b} \rangle \\ &= \langle \mathbf{a}, \mathbf{a} \rangle - 2\langle \mathbf{b}, \mathbf{a} \rangle + 3\langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle - 6\langle \mathbf{b}, \mathbf{b} \rangle \\ &= \|\mathbf{a}\|^2 + \langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle - 6\|\mathbf{b}\|^2\end{aligned}$$

Folosim acum formula:

$$\langle \mathbf{a}, \mathbf{b} \rangle = \|\mathbf{a}\| \cdot \|\mathbf{b}\| \cdot \cos(\widehat{(\mathbf{a}, \mathbf{b})}) = 6 \cdot 4 \cdot \cos \frac{\pi}{6} = 24 \cdot \frac{\sqrt{3}}{2} = 12\sqrt{3}$$

In concluzie:

$$\langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle = 6^2 + 12\sqrt{3} - 6 \cdot 4^2 = 12\sqrt{3} - 60$$

Pentru aria paralelogramului amintim formula:

$$Aria_{paralelogram} = \|\mathbf{u} \times \mathbf{v}\|$$

Vom calcula intai produsul vectorial folosind proprietatile acestuia:

$$\begin{aligned}\mathbf{u} \times \mathbf{v} &= (\mathbf{a} + 3\mathbf{b}) \times (\mathbf{a} - 2\mathbf{b}) = \mathbf{a} \times \mathbf{a} + 3\mathbf{b} \times \mathbf{a} - 2\mathbf{a} \times \mathbf{b} + 6\mathbf{b} \times \mathbf{b} \\ &= \bar{0} + 3\mathbf{b} \times \mathbf{a} - 2\mathbf{a} \times \mathbf{b} + \bar{0} \quad (\text{caci } \mathbf{a} \times \mathbf{a} = \bar{0}) \\ &= 5\mathbf{b} \times \mathbf{a} \quad (\text{caci } \mathbf{a} \times \mathbf{b} = -\mathbf{b} \times \mathbf{a})\end{aligned}$$

Asadar:

$$Aria_{paralelogram} = \|5\mathbf{b} \times \mathbf{a}\| = 5\|\mathbf{b}\| \cdot \|\mathbf{a}\| \cdot \sin(\widehat{(\mathbf{b}, \mathbf{a})}) = 5 \cdot 4 \cdot 6 \cdot \sin \frac{\pi}{6} = 60$$

Problema 2. Se dau punctele $A(2, 2, 1)$ si $B(4, 1, 3)$. Se cere:

i) Lungimea vectorului \overline{AB}

ii) Sa se determine un vector \mathbf{v} in planul xOy astfel incat:

$$\mathbf{v} \perp \overline{AB} \quad \text{si} \quad \|\mathbf{v}\| = \|\overline{AB}\|$$

Solutie: Vectorul \overline{AB} are componentele:

$$\overline{AB} = (4 - 2, 1 - 2, 3 - 1) = (2, -1, 2)$$

deci

$$\|\overline{AB}\| = \sqrt{2^2 + (-1)^2 + 2^2} = 3$$

Cautam acum un vector \mathbf{v} 3-dimensional aflat in planul xOy , deci va avea coordonata z nula:

$$v = (x, y, 0).$$

Doarece $\mathbf{v} \perp \overline{AB}$ obtinem:

$$\langle \mathbf{v}, \overline{AB} \rangle = 0$$

adica:

$$\langle (x, y, 0), (2, -1, 2) \rangle = 2 \cdot x - 1 \cdot y + 2 \cdot 0 = 0$$

si astfel obtinem informatia $2x = y$. Cautam acum sa extragem informatii si din faptul ca $\|\mathbf{v}\| = \|\overline{AB}\|$:

$$\|v\| = \sqrt{x^2 + y^2 + 0^2} = \|\overline{AB}\| = 3$$

Deci $x^2 + y^2 = 9$. Folosind cele doua informatii obtinute din prelucrarea datelor avem $x^2 + (2x)^2 = 9$ si prin urmare $x = \pm\sqrt{\frac{9}{5}} = \pm\frac{3}{\sqrt{5}}$. Apoi $y = \pm\frac{6}{\sqrt{5}}$. Deci am obtinut doi vectori \mathbf{v} cu proprietatile date:

$$\mathbf{v} = \left(\frac{3}{\sqrt{5}}, \frac{6}{\sqrt{5}} \right) \quad \text{si} \quad \mathbf{v} = \left(-\frac{3}{\sqrt{5}}, -\frac{6}{\sqrt{5}} \right)$$

Problema 3. Fie punctele $A(1, 2, -1)$, $B(1, 0, 3)$, $C(2, 1, 2)$ si $D(2, 3, 4)$.

- i) Sa se arate ca A, B, C, D formeaza un tetraedru
- ii) Aflati volumul tetraedrului $ABCD$
- iii) Aflati proiectia vectorului \overline{AB} pe vectorul \overline{BC}
- iv) Aflati lungimea inaltimii din A dusa in triunghiul $\triangle ABC$.

Soluție: i) Punctele A, B, C, D formeaza un tetraedru daca nu sunt coplanare, adica daca de exemplu vectorii $\overline{AB}, \overline{AC}$ si \overline{AD} nu sunt coplanari. Mai intai aflam coordonatele acestor vectori:

$$\overline{AB} = (1 - 1, 0 - 2, 3 - (-1)) = (0, -2, 4)$$

$$\overline{AC} = (2 - 1, 1 - 2, 2 - (-1)) = (1, -1, 3)$$

$$\overline{AD} = (2 - 1, 3 - 2, 4 - (-1)) = (1, 1, 5)$$

Pentru a testa coplanaritatea acestora avem nevoie de produsul mixt:

$$(\overline{AB}, \overline{AC}, \overline{AD}) = \begin{vmatrix} 0 & -2 & 4 \\ 1 & -1 & 3 \\ 1 & 1 & 5 \end{vmatrix} = 12 \neq 0$$

prin urmare nu sunt coplanari, asadar A, B, C, D formeaza un tetraedru.

ii) Volumul tetraedrului $ABCD$ este prin definitie modulul produsului mixt al vectorilor care il genereaza, adica $\overline{AB}, \overline{AC}, \overline{AD}$:

$$V_{ABCD} = |(\overline{AB}, \overline{AC}, \overline{AD})| = |12| = 12 \text{ (unitati de volum)}$$

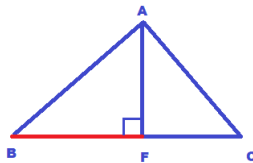
iii) Proiectia ceruta se obtine prin formula:

$$proj_{\overline{BC}}\overline{AB} = \frac{\langle \overline{AB}, \overline{BC} \rangle}{\langle \overline{BC}, \overline{BC} \rangle} \cdot \overline{BC}$$

Coordonatele lui \overline{BC} sunt $\overline{BC} = (1, 1, -1)$ deci:

$$proj_{\overline{BC}}\overline{AB} = \frac{\langle (0, -2, 4), (1, 1, -1) \rangle}{\langle (1, 1, -1), (1, 1, -1) \rangle} \cdot (1, 1, -1) = \frac{-6}{3}(1, 1, -1) = (-2, -2, 2)$$

iv) In triunghiul ΔABC aflam inaltimea AF folosind proiectia lui AB pe BC , care este prin definitie BF :

Aplicand teorema lui Pitagora in triunghiul ΔABF :

$$\|\overline{AB}\|^2 = \|\overline{AF}\|^2 + \|\overline{BF}\|^2$$

dar $\overline{BF} = proj_{\overline{BC}}\overline{AB} = (-2, -2, 2)$ si astfel:

$$(-2)^2 + 4^2 = \|\overline{AF}\|^2 + (-2)^2 + 2^2 + 2^2$$

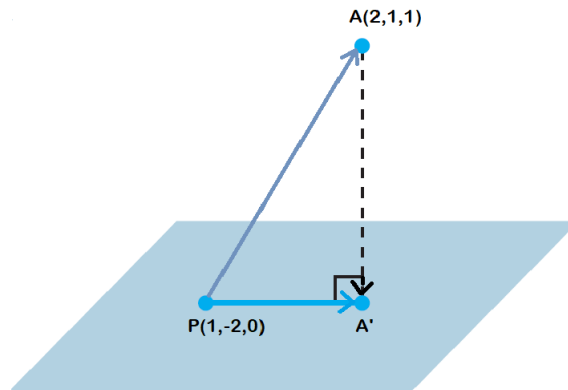
In final obtinem $\|\overline{AF}\| = \sqrt{8} = 2\sqrt{2}$.

Problema 4. Aflati proiectia punctului $A(2, 1, 1)$ pe planul:

$$\pi : \quad x - 2y - 2z = 5.$$

Solutie: Problema poate fi rezolvata in multiple moduri dar aici dorim sa evidentiam rolul proiectiilor ortogonale si vom da o solutie vectoriala.

Sa consideram pentru inceput un punct P in planul dat. Putem alege $P(1, -2, 0)$ caci coordonatele sale satisfac ecuatia planului. Notam cu A' proiectia lui A pe planul dat.

Putem afla coordonatele lui A' daca aflam coordonatele vectorului $\overline{AA'}$.
 Reamintim ca:

$$\overline{AA'} = (x_{A'} - x_A, y_{A'} - y_A, z_{A'} - z_A)$$

Pentru a utiliza aceasta informatie trebuie sa mentionam ca exista o singura directie perpendiculara pe un plan si aceasta se numeste **directia normala**. Directia normala poate fi recuperata din ecuatia unui plan $ax + by + cz + d = 0$ fiind "codata" in coeficientii variabilelor x, y, z . Asadar $\vec{n} = (a, b, c)$ este vectorul care defineste directia normala la plan.

In cazul nostru $\vec{n} = (1, -2, -2)$. Se observa pe desen ca:

$$\overline{AA'} = \text{proj}_{\vec{n}} \overline{AP}.$$

Deoarece $\overline{AP} = (-1, -3, -1)$ obtinem din formula proiectiei ortogonale a vectorului \overline{AP} pe vectorul \vec{n} :

$$\text{proj}_{\vec{n}} \overline{AP} = \frac{\langle (-1, -3, -1), (1, -2, -2) \rangle}{\langle (1, -2, -2), (1, -2, -2) \rangle} (1, -2, -2) = \left(\frac{7}{9}, -\frac{14}{9}, -\frac{14}{9} \right)$$

$$\Rightarrow \begin{cases} x_{A'} = x_A + \frac{7}{9} = 2 + \frac{7}{9} = \frac{25}{9} \\ y_{A'} = y_A - \frac{14}{9} = 1 - \frac{14}{9} = -\frac{5}{9} \\ z_{A'} = z_A - \frac{14}{9} = 1 - \frac{14}{9} = -\frac{5}{9} \end{cases}$$

In concluzie $A' \left(\frac{25}{9}, -\frac{5}{9}, -\frac{5}{9} \right)$.

Probleme propuse

A. Consolidare cunostinte

Problema A.1. a) *Demonstrati inegalitatea Minkowski:*

$$\sqrt{(a_1 + b_1)^2 + (a_2 + b_2)^2 + (a_3 + b_3)^2} \leq \sqrt{a_1^2 + a_2^2 + a_3^2} + \sqrt{b_1^2 + b_2^2 + b_3^2},$$

folosind argumente geometrice.

b) Demonstrați inegalitatea Cauchy-Buniakovski-Schwarz:

$$(a_1b_1 + a_2b_2 + a_3b_3)^2 \leq (a_1^2 + a_2^2 + a_3^2)(b_1^2 + b_2^2 + b_3^2)$$

folosind argumente geometrice.

Problema A.2. Fie $\mathbf{u} = (4, 1, 1)$, $\mathbf{v} = (0, 4, -2)$ și $\mathbf{w} = (1, -2, 3)$

Verificați prin calcul următoarele proprietăți:

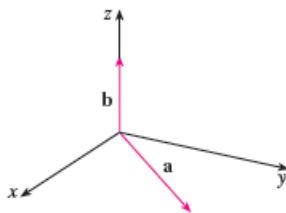
i) $\mathbf{u} \times \mathbf{u} = \vec{0}$

ii) $\mathbf{u} \times \mathbf{v} = -\mathbf{v} \times \mathbf{u}$

iii) $\mathbf{u} \bullet (\mathbf{v} \times \mathbf{w}) = -\mathbf{v} \bullet (\mathbf{u} \times \mathbf{w})$

iv) $\mathbf{u} \times 2\mathbf{w} = 2(\mathbf{u} \times \mathbf{w})$

Problema A.3. Figura de mai jos arată un vector \mathbf{a} în planul xy și un vector \mathbf{b} în direcția axei Oz . Lungimile celor doi vectori sunt $\|\mathbf{a}\| = 3$ și $\|\mathbf{b}\| = 2$. Aflați norma $\|\mathbf{a} \times \mathbf{b}\|$. Justificați ce semn au componentele vectorului $\mathbf{a} \times \mathbf{b}$.

B. Tehnica de calcul

Problema B.1. Arătați ca vectorii u și v sunt ortogonali dacă și numai dacă are loc teorema lui Pitagora:

$$\|u\|^2 + \|v\|^2 = \|u + v\|^2, \quad u, v \in \mathbb{R}^n.$$

Problema B.2. Sa se arate ca vectorii $u = 2\vec{i} - 6\vec{j}$, $v = \vec{i} + 7\vec{j}$ și $w = -3\vec{i} - \vec{j}$ formează laturile unui triunghi și să se determine unghiurile acestui triunghi.

Problema B.3. Sa se determine înălțimea triunghiului ABC și aria acestuia dacă se știu:

i) varfurile sale $A(1, 1, 2)$, $B(2, 2, 1)$ și $C(1, 2, 1)$

ii) $\vec{AB} = \vec{i} + \vec{j} - \vec{k}$ și $\vec{AC} = 2\vec{i} - \vec{j} + 3\vec{k}$

Problema B.4. Aflati un vector care este perpendicular pe planul ce contine punctele $A(1, 4, 6)$, $B(-2, 5, -1)$ si $C(1, -1, 1)$.

Problema B.5. Aratati ca:

$$\mathbf{i} \times \mathbf{j} = \mathbf{k}, \quad \mathbf{j} \times \mathbf{k} = \mathbf{i} \quad \text{si} \quad \mathbf{k} \times \mathbf{i} = \mathbf{j}.$$

Aratati apoi ca:

$$\mathbf{j} \times \mathbf{i} = -\mathbf{k}, \quad \mathbf{k} \times \mathbf{j} = -\mathbf{i} \quad \text{si} \quad \mathbf{i} \times \mathbf{k} = -\mathbf{j}.$$

Folosind aceste reguli calculati produsul vectorial dintre vectorii $\mathbf{u} = (1, -2, 4)$ si $\mathbf{v} = (2, 1, -3)$.

C. Probleme cu caracter practic-aplicativ

Problema C.1.